

כל השנה, פעמיים ביום, בבוקר ובערב אנו משננים: "ושננתם לבניך". בכל רגע בשנה אנו תחת האחריות של "ולמדתם את בינכם", זוהי הערובה המוחלטת להמשך קיומו של עם ישראל.

אולם, בלילה הזה, בשעה שמצה ומרור מונחים לפנינו אנו זוכים שיחד עם שמחת הגאולה אנו מקבלים את השיעור החינוכי הגדול בעולם. "והגדת לבנך". ליל הסדר בו מוסרים אבות לבנים - בהכרה, במודע ומתוך מחויבות - את מורשתם הרוחנית. "והגדת לבנך" הילד במרכזו של ליל הסדר.

לאורך כל ה"סדר" מתקיים דיאלוג ישיר עם הילדים.

התורה וחכמים עסקו רבות בשאלה, כיצד שומרים על דיאלוג? כיצד שומרים על קשר במשך ערב שלם? כיצד מעבירים את הסיפור ומשמעותו הפנימית לדור הבא.

ליל הסדר כולו בנוי על שאלת הבנים

כבר בציווי הראשון בפרשיית 'החודש הזה לכם..' אומרת התורה שהמסר ינתן במענה לאמירת הבנים:

"וְהָיָה, כִּי-יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם: מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת, לָכֵם." (שמות יב)

ובהמשך בפרק הבא יופיע הציווי פעם אחת ויחידה ללא הקדמת הבן. זהו הפסוק שיוביל את בעל ההגדה להגדיר טיפוס מיוחד 'שאינו יודע לשאול':

"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ, בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בְּעֲבוּר זֶה, עָשָׂה ה' לִי, בְּצֵאתִי, מֵמִצְרָיִם" (שמות יג, בפרשיית קדש לי). מיד אחר כך חוזרת התורה לציין את שאלת הבן:

"וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת? וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: בְּחֻזֵּק יָד הוֹצֵאתֵנִי ה' מִמִּצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים" (שמות יג, בפרשיית 'והיה כי יביאך'). גם בספר דברים תחזור שאלת הבן להוביל:

"כִּי-יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם" (דברים ו)

הכל מתחיל בהתעררות לשאלה. אם אין שאלה אין תשובה. אין סקרנות.

ותפקיד המחנך, כך על פי בעל ההגדה: "כנגד ארבעה בנים" - עליו לייחס חשיבות להתייחסות שונה לילדים שונים ולחנך תוך הכרה בשונות בין בני אדם. על סגנונות

למידה האחריות לתת מענה לשונות. "חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי) וגם חז"ל כתבו לנו, "לפי דעתו של בן אביו מלמדו" (פסחים פרק י', ד') יש

להתאים את החינוך לכל אחד בהתאם ליכולתו, רמתו, עניינו והתעניינותו. ומה עושים כדי שהבן ישאל?

אווירה של שאלות:

יוצרים בבית ובבית הלימוד אווירה של חקר סקרנות והפתעה:

תנו רבנן [שנו חכמים] בברייתא: הכל חייבין בארבעה כוסות הללו, אחד אנשים, ואחד נשים, ואחד תינוקות, אמר ר' יהודה: וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין? (והא אינם

נהנים ממנו!) אלא מחלקין להן קליות (חיטים שנקלו באש) ואגוזין בערב פסח כדי שלא ישנו, (וגם כדי) שישאלו (מה נשתנה הלילה הזה). אמרו עליו על ר' עקיבא שהיה מחלק

קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו. תניא [שנינו בברייתא] ר' אליעזר אומר: חוטפין מצות בלילי פסחים (שאוכלים אותן במהירות וחטיפה) בשביל תינוקות שלא ישנו (מתוך החידוש שבדבר ויתמהו וישאלו). כל מעשי הלילה הזו מלאים המחשה ויצירת גירוי. חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. המורה מלמד בכל חושיו, והתלמיד מקבל את התורה באתגר שכלי, בעולם של רגש, בחוויה לימודית ורוחנית שהוא נמצא בה. האב מצווה על שימוש בהמחשות: הגבהת המצה, הצגת המרור, הטבלת במרור בחרוסת, חצית האפיקומן, פתיחת הדלת לאליהו המביא.... כאמצעי גירוי אינטלקטואלי ויצירת הזדהות וחוויה. ההמחשה מקטינה את קצב השכחה, מסייעת בהבנת הקרוב והרחוק, מעמיקה את ההתרשמות, מגבירה את ההתענינות בנלמד. ..

הכנת תנאים המעוררים את הלימוד

אסור לשכוח גם את הרווחה של התלמיד. היכן הוא נמצא. מה הכוחות העומדים לרשותו.

"תניא אמרו עליו על ר' עקיבא: מימיו לא אמר לתלמידים הגיע עת לעמוד ולהפסיק את הלימוד בבית המדרש והיה ממשיך ככל שהיו מוכנים לשמוע, חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים שהיה מפסיק שיעורו. ומסבירים: בערב פסח בשביל שיילכו התינוקות לישון בצהרי היום, כדי שלא יהיו עייפים וישנו בלילה. וערב יום הכיפורים כדי שיזכרו ויאכילו את בניהם." (על פי פסחים קט,א) נזכיר לעצמנו גם את הרש"י בפסוק הראשון בספר ויקרא - "ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין ק"ו להדיוט הלומד מן ההדיוט". להפסקה, לרווחה יש מקום וחשיבות רבה בתהליך כולו. הפגה קוראים לזה היום.

סגנון הקושיא כמסייעת בהבנת מקומו של התלמיד

כשהתלמיד מדבר איתנו אנחנו יכולים גם להעריך מה איתו. מה עולם המושגים שלו. מה מעסיק אותו:

הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דהלל, וחד מיניהו [אותם שני תלמידים שהיו יושבים לפני הלל, ואחד מהם] רבן יוחנן בן זכאי היה.. חד [אחד מהם] אמר בשאלתו: מפני מה בוצרין בטהרה (ומקפידים שלא יהיו כלי הבציר טמאים), ואין מוסקים את הזיתים בטהרה? וחד [אחד מהם] אמר ושאל אותה שאלה בסגנון שונה: מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה? אמר רבם: מובטח אני בזה שדיבר בלשון נקיה שעתיד להיות מורה הוראה בישראל. ואכן לא היה ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל. (פסחים ג,ב)

התלמידים לוקחים אחריות

כשנותנים מקום לתלמידים להוביל, להקשות, 'להפעיל' את המחנך- הם הופכים ל'לומדים עצמאיים'. מקבלים אחריות גם על הובלת השיעור.

רבות נכתב ונדרש על הסיפור המוכר לכולנו מן ההגדה. אך אנו רק נפנה את המבט למקומם של התלמידים כקובעים את הסדרים בסדר הארוך הזה:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו

מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם 'רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית'!

נסיים בדברים של הרב אביגדור נבנצאל מגדוליה ויקירה של ירושלים (הגדת ירושלים במועדיה עמ' 10):

ראיתי לעורר ולהעיר, צריך לדעת שעיקר מצות סיפור יציאת מצרים הוא הסיפור על השיעבוד והניסים שנעשו בארץ מצרים, הן בשעת השיעבוד והן לכשהתחילה הגאולה בשליחות משה ואהרן. ומשם ואילך כל הדברים המפורשים בתורה ובדברי חז"ל, וכן ההתבוננות בהלכות פסח מצה ומרור כדלהלן. אמנם בכל הפלפולים והערות שאומרים בנוסח ההגדה, שאין משתמע ואין נלמד מהם עניין השיעבוד והגאולה ואף לא הלכות פסח מצה ומרור - **אין יוצאין בזה כלל ידי מצות סיפור יציאת מצרים**. ואף שגדולי ישראל אמרו פירושים רבים בנוסח ההגדה, אפשר ורצוי לפלפל בפירושים אלו בחוה"מ וביו"ט, שהרי גם גדולי ישראל לא כתבו את ההגדה ופירושיה בלילה זה. **אך בלילה זה המצוה היא לספר לבנים את סיפור יציאת מצרים עצמו.**

מתוך הלילה הזה, יקרינו עלינו שאלות מחשבות והחלטות טובות לשנה כולה:

אנו מחנכים לחזק ולטפח עם תלמידנו את הקשר הבין דורי, הורים וילדים, סבים סבתות ונכדים. זוהי הערובה לקיומו של העם! אנו פועלים לעודד דיאלוג קבוע בין אבות ובנים- דיאלוג אמיתי המטפח יחסים, המשמר את הקשר, ומעצים אותו.

אנו שוקדים כל העת להביא לידי ביטוי את המענה **לשונות** באורחות החיים, וזוכרים את הכלל הידוע שטבע הרבי מקוצק: "אין לך חינוך בלתי שווה מחינוך שווה לבלתי שווים".

נמשיך לטפח לעודד ולהשתלם במהלך עבודת החינוך בהגברת אמצעי המחשה. בחתירה ללמידה חוויתית. בהגברת 'לב לדעת'.

נפעל להנחיל מורשת עמינו לדורות הבאים. נדאג כי ירגישו בכל דור את עצמם בתור חוליה חשובה בשרשרת הדורות של העם היהודי.

פסח כשר ושמח

שושנה נגר